

Nieuwsbrief 116

April 2017

Oude boerderijen op 't Leurke in Boekel

Boerderij Leurke 6
De schuur bij Leurke 6
Boerderij Leurke 5a
Buurtschap Leurke

Probleem: leegstand historische boerderijen

Voorproefje Water en Brood: Over de puthaak

Boerderijenproject Boxtel

Boerderijenpluim 2017

SdBb brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap.

Leurke 6 met schuur en Leurke 5a in Boekel

www.debrabantseboerderij.nl

U vindt ons ook op facebook:

www.facebook.com/stichtingdebrabantseboerderij

Riet- en dakdekkersbedrijf

De Laet

Julianastraat 9
5087 BB Diessen
Tel: (013) 504 6174
Fax: (013) 504 6175

Voor al uw
reparatie,
onderhoud en
nieuwe rietdaken

www.delaat-rietdekkers.nl

'tAchterhuis[®]

historische bouwmaterialen bv

since 1965

tegels, houten vloeren, stenen, poorten
schouwen, tuinaccessoires, sanitair etc.

Bouw Antiek

Kreitemolenstraat 92
5071 BH Udenhout (N.Br)
Tel. 013 - 511 1649

www.achterhuis.nl

De westelijke dwarsgevel van Leurke 6 met muurankers 1784
(foto Joop van Lankvelt).

Oude boerderijen op 't Leurke in Boekel

Boerderij Leurke 6

Leurke 6 is een verlengd oost-west gericht hallenhuys. Een gebouw waarin woning en stal onder één dak zijn samengebracht. Het gebouw heeft een houtskelet dat bestaat in aanleg uit 5, maar momenteel uit 6 ankerbalkgebinten, die grotendeels nog aanwezig zijn. De gebinten in het woongedeelte zijn niet zichtbaar. Ter hoogte van de scheidingsmuur tussen woning en stal staat het compleet aanwezige gebint 3 (met telmerk). Op de stal zijn de gebinten 4 en 5, beide voorzien van telmerken, nog compleet aanwezig. Boven dit gedeelte van de stal een sporenkap van eiken sporen. Aan de stalzijde is het gebouw later verlengd met een extra gebint. Dat kan geconcludeerd worden uit de lasen in de worm, de afwijkende vorm en het dak erboven, dat bestaat uit rondhouten daksporen. Dit extra gebint is een zogenaamde kreupele stijl, waarvan het onderste deel van de stijl naar binnen verplaatst is. Een constructie die ongewoon is in Brabant. De scheidingsmuur op de begane grond bestaat (deels) uit een muur van zonnebakstenen (lemen muur). In de scheidingswand zijn twee stallichten aanwezig.

In de bakstenen gevels zijn een aantal fasen te ontdekken. Het woongedeelte is het eerst versteend, gezien de jaartalankers in 1784. De gevel is in zijn geheel gestuct zodat geen oude bouwsporen zichtbaar zijn. Het stucwerk is voorzien van pseudo-voegen. Niet uitgevoerd in de vorm van grote blokken, zoals gebruikelijk, maar er is een bakstenen gevel geïmiteerd, inclusief strekken boven de ramen en deur. Voegen zijn in het stucwerk uitgekraasd en de "stenen" zijn rood gekleurd.

Gezien de gebruikte bakstenen is het onderste deel van de dwarsgevel van het stalgedeelte tegelijk met de voorgevel versteend. Het bovenste deel van deze gevel is uitgevoerd met 19de eeuwse bakstenen. In deze oostelijke dwarsgevel zijn potstaldeuren aanwezig geweest, die werden dichtgemetseld. Direct daarboven een hooiluik.

Opvallend is dat deze dwarsgevel nagenoeg tegen het toegevoegde gebint 6 staat. Bij het verlengen van het stalgedeelte met dit gebint is kennelijk geen gebruik gemaakt van de bakstenen gevel, waaruit de conclusie kan worden getrokken dat de bakstenen gevel van latere datum is dan het toegevoegde gebint. De

De stal met de gebinten 4 en 3 in beeld.

verlenging van de stal met dat toegevoegde gebint moet dus al vóór 1784 hebben plaatsgehad.

De rest van het houtskelet, dat bestaan heeft uit vijf gebinten, moet nog ouder zijn. Een jaarringenonderzoek kan wellicht duidelijkheid geven over de ouderdom van deze houtconstructie, maar het vermoeden is dat die minstens uit de 17de eeuw moet dateren. De huidige vorm van de boerderij dateert van vóór 1784. Dat is tamelijk uitzonderlijk voor boerderijen.

De combinatie van een grotendeels compleet houtskelet met een opzet van de boerderij die nog alle kenmerken van een hallenhuis heeft is cultuurhistorisch gezien van grote waarde.

Momenteel wordt een nieuw huis gebouwd vóór de oude boerderij en daarna zal de oude bouw worden verwijderd. Als het enigszins kan moet het houtskelet ongeschonden bewaard blijven voor een nieuwe toepassing.

De schuur bij Leurke 6

Op het erf staat een losse schuur, niet ongewoon bij hallenhuisen. De schuur heeft de opzet van een dwarsdeelschuur en is opgebouwd uit vier ankerbalkgebinten met daarboven een sporenkap van eiken sporen. Later is de schuur aan de zuidkant verlengd met gebruik van staal en een dak van rondhout. Ook in de schuur is dus een oud en compleet houtskelet aanwezig met grote delen van de oude sporenkap. In de nog aanwezige houtconstructie is te zien dat aan de zuidkant van de schuur, vóór de verlenging, een groot dakoverstek aanwezig was. Een fenomeen dat elders in Brabant lang heeft standgehouden, maar dat in de regio Boekel voor zover bekend een schaars verschijnsel is. Restauratie van de schuur is goed mogelijk. De latere verlenging kan verwijderd worden en de grote overstek hersteld. Jaarringenonderzoek aan de gebinten zou iets meer kunnen zeggen over de ouderdom van de schuur.

Boerderij Leurke 5a

De boerderij naast Leurke 6 is thans onbewoond, is ongenummerd en we geven het hier aan als Leurke 5a. Het pand lijkt ouder dan Leurke 6 vanwege de vorm en afwerking van de gebinten. Het is een voormalig noord-zuid gericht hallenhuis. Het is van oorsprong een hallenhuis van 5 gebinten. De telmerken van de gebinten 2, 3 en 4 zijn waargenomen. Gebinten 1 en 5 zijn (deels) ingemetseld waardoor eventuele telmerken niet

zichtbaar zijn. Waarschijnlijk staan alle 5 gebinten nog op hun oude plaats.

Het woongedeelte is in twee fasen zijwaarts uitgebouwd. Als er aan één zijde een aanbouw is gerealiseerd ontstaat een L-vormige plattegrond en dan noemen we een dergelijke boerderij een krukhuis. Leurke 5a was zo'n krukhuis, maar later werd ook aan de andere kant een aanbouw gerealiseerd zodat aan weerszijden een kruk aanwezig is en de plattegrond T-vormig werd. Dat wordt dan doorgaans een T-huis of dwarshuis genoemd. De meeste dwarshuizen zijn ontstaan doordat tegen het stalgedeelte van de boerderij, in één keer, een nieuw woongedeelte werd gebouwd met een nokrichting loodrecht op de stal. Bij Leurke 5a is dat niet het geval en zouden we moeten spreken van een dubbel krukhuis. Leurke 5a heeft daarmee een bijzondere bouwgeschiedenis.

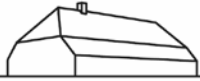
Opvallend is dat de oude daksporen van de kap boven het woongedeelte bij het bouwen van de krukken gehandhaafd zijn gebleven. In het dak van het "dwarshuis" is dus de oude kapconstructie van het hallenhuis nog aanwezig.

Het oude hallenhuis is in de loop van de 18de eeuw voorzien van bakstenen gevels. De complete zuidelijke dwarsgevel aan de stalzijde resteert daarvan. Aan de westkant ruim voorzien van vlechtingen. In het midden dubbele potstaldeuren met daarboven een hooiluik. Ook in de noordelijke dwarsgevel (voorgevel

Achtergevel Leurke 5a

SCHAMP

Bouwkundig advies

- ▶ Ontwerp
- ▶ Bouwhistorisch onderzoek
- ▶ Advies
- ▶ Bouwbegeleiding

Tel. 0493 - 380355

www.schamp-bouwkundigadvies.nl

RESTAURATIE - RENOVATIE - RECONSTRUCTIE - HERBESTEMMING

ZANDENBOUW

bouw- en restauratiebedrijf
www.zandenbouw.nl

Aarle-Rixtel
0492-830044

Gespecialiseerd in het ambachtelijk restaureren van oude, monumentale gevels.

www.vaneschgevelrestauratie.nl

Boxtelseweg 42, 5298 VC Liempde Tel. 0411-218529 / 06 4126 1786

Lelieveld
makelaardij

In het dwarshuis op zolder zijn de originele daksporen van het oude hallenhuisdak nog aanwezig. Op de voorgrond de sporen van het oostelijke dakvlak, verder achterop de sporen van het westelijk dakvlak.

woongedeelte) is een smalle baan van dit oude metselwerk bewaard, inclusief een klein fragment van een vlechting. De huidige lengte van de boerderij dateert daarom al uit die tijd. Ook de onderkant van de westelijke langsgewel is van dezelfde baksteen. Deze langsgewel is later (waarschijnlijk 19de eeuw) verhoogd, wat goed te zien is in de zuidelijke dwarsgevel, die boven de oude vlechtingen is verhoogd. Gezien de bouwnaad ter hoogte van de dwarsgevel lijkt het er op dat bij de oostelijke langsgewel aanvankelijk alleen een relatief lage voet van de gevel in baksteen is uitgevoerd. In de 19de eeuw is deze gevel geheel in baksteen opgetrokken. Daarin ook een, inmiddels dichtgemetselde, set potstaldeuren.

Nadat in de 18de eeuw grote delen van het pand versteend zijn is in de 19de eeuw een kruk aangebouwd aan de westzijde van het woongedeelte. De gebruikte bakstenen en het metselwerk laten zien dat de oostelijke kruk later is aangebracht, tegelijkertijd met de oostelijke langsgewel. Die fasering is ook zichtbaar in de vorm van de strekken boven de ramen in de voorgevel. De voorgevel van het huidige pand is dus in drie fasen tot stand gekomen. Een klein deel resteert van de 18de eeuw.

Buurtschap Leurke

Aan de zuidkant van Leurke, tegenover Leurke 5a en 6, staan twee oude boerderijen, beiden met een dwarshuis. Beiden hebben ook een losstaande schuur. In beide gevallen lijkt het dwarshuis van jongere datum dan het stalgedeelte. Het uiterlijk van het stalgedeelte wijst in beide gevallen op de aanwezigheid van een

Leurke 2-3

Voorgevel Leurke 5a

houtskelet en een sporenkap.

Het Leurke is een oude buurtschap in het zuiden van Boekel. In de kern is een ensemble van vier oude boerderijen, waarvan er drie nog een losstaande schuur hebben. De schuur bij Leurke 5a is verdwenen. De boerderijen staan op gepaste afstand van de weg, waardoor een grote groene ruimte ertussen is ontstaan van huisdriesen met bijbehorende beplanting. Het gebied in zijn geheel is een fraai bestanddeel van een waardevol cultuurhistorisch landschap. Aan de buitenkant zien de gebouwen er soms minder fraai uit, vooral vanwege de asbest golfplaten op het dak, die op niet al te lange termijn gesaneerd zullen moeten worden. Die maatregelen en activiteiten betekenen vaak ook een bedreiging voor het hele gebouw. Het is daarom nodig dat deze groep boerderijen tijdig aandacht krijgt.

Probleem: leegstand historische boerderijen

Stichting de Brabantse Boerderij is één van provinciale boerderijstichtingen, die samen met de stichting Agrarisch Erfgoed Nederland (AEN) ijveren voor het behoud van historische boerderijen met hun bijgebouwen, hun erven en hun landschappelijke omgeving. Al vele jaren is behoud en herbestemming van agrarisch erfgoed een prioriteit. Het credo luidt: behoud door ontwikkeling.

Leurke 4

John van Lierop

ARCHITECTUUR BOUWHISTORIE RESTAURATIE

info@johnvanlierop.com | www.johnvanlierop.com
06 5469 7524 | Jan Heijnsstraat 29 | 5041 GB Tilburg

In het Jaar van de Boerderij 2003 werd al vastgesteld dat veel boerderijen hun oorspronkelijk agrarische functie hadden verloren of zouden gaan verliezen. Voor historische bebouwing zou de norm hergebruik moeten zijn. Sloop moet voorkomen worden. Tegelijkertijd is het gewenst om de aandacht niet alleen op de historische boerderij te richten, maar te verbreden naar bijgebouwen, erf en het cultuurlandschap er omheen. Agrarisch erfgoed is bepalend voor de instandhouding van een fraai en kenmerkend landelijk gebied, de basis voor een eigen regionale identiteit.

Om inzicht te krijgen in de omvang en het karakter van de problematiek, doet AEN in opdracht van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed inventariserend onderzoek naar de staat van boerderijen. Het project heet Boerderij Inventarisatie en Monitoring, kortweg: BIM (www.agrarischerfgoed.nl/bim). Doel van de inventarisatie is om de problematiek onder de aandacht te brengen van gemeenten, provincies en het Rijk, professionals zoals erfgoed specialisten, architecten, cultuurhistorici, makelaars en bouwers, zonder het grote, geïnteresseerde publiek te vergeten.

Een voorbeeld dat het droevig gesteld is met historische boerderijen wordt gegeven op de Facebookpagina van SdBB. Op 23 januari verscheen een bericht dat er in Milheeze 4 historische boerderijen leeg staan en in verval raken. Op 30 januari een ander bericht met nog eens 3 boerderijen, eveneens in Milheeze. Er is geen enkele reden te bedenken waarom Milheeze een uitzondering vormt en er staan maar liefst 7 boerderijen onbewoond, waarvan sommigen al met veel achterstallig onderhoud, bijvoorbeeld met grote gaten in het dak. In de rest van de gemeente Gemert-Bakel, die er toch om bekend staat aandacht te hebben voor cultuurhistorie, kwamen we middels een vluchtige opsomming tot nog eens 7 leegstaande historische boerderijen, terwijl er de laatste twee jaar 4 van dergelijke boerderijen gesloopt zijn. In het artikel over het Leurke in Boekel kwamen we ook al een leegstaande boerderij tegen en eentje die nog dit jaar gesloopt gaat worden. Opmerkelijk is ook dat de daken van behoorlijk veel oude boerderijen en schuren in het verleden voorzien werden van golfplaten. Binnen nu en een aantal jaren zullen die moeten worden gesaneerd, wat een directe bedreiging betekent voor het betreffende pand, zeker als het leeg staat.

Gemeenten zouden er goed aan doen om zich op de hoogte te stellen van de leegstand van historische boerderijen en tegelijkertijd te zoeken naar mogelijkheden om afbraak te voorkomen. Het begint met bewustwording, op de eerste plaats bij gemeenten zelf. Een actief beleid om eigenaren te stimuleren tot behoud en hergebruik is een volgende stap.

Voorproefje "Water en Brood"

Op 16 november zullen weer een aantal boeken verschijnen waaraan SdBB de afgelopen periode flink heeft gewerkt. Eén van die boeken gaat helemaal over bakhuizen en waterputten en alles wat daarmee te maken heeft. Het boek krijgt de toepasselijke titel "Water en Brood". In het onderstaande een kort voorproefje over puthaken, met dank aan Pieter Parel. Het smaakt naar meer....

Over de puthaak

De waterspiegel in een waterput bevindt zich normaal een paar meter onder de rand van de put. Om water uit de put op te halen werd er meestal een putstel naast de put gezet. Het putstel bestaat uit drie onderdelen: de putmik, de putzwengel en de puthaak. De putmik was meestal een ingegraven boomstam met aan het takkeinde een natuurlijke vork of gaffel. Voor de zwengel werd een wat lichtere onderstam gebruikt en tenslotte de puthaak waarvoor een gladde dunne stam werd uitgezocht. Deze puthaak werd scharnierend opgehangen aan de putzwengel om de puttemmer te dragen en om de emmer verticaal in de put

Nieuw gesmede schepshaken (smid Eefke Dings); (foto Ruud van Nooijen)

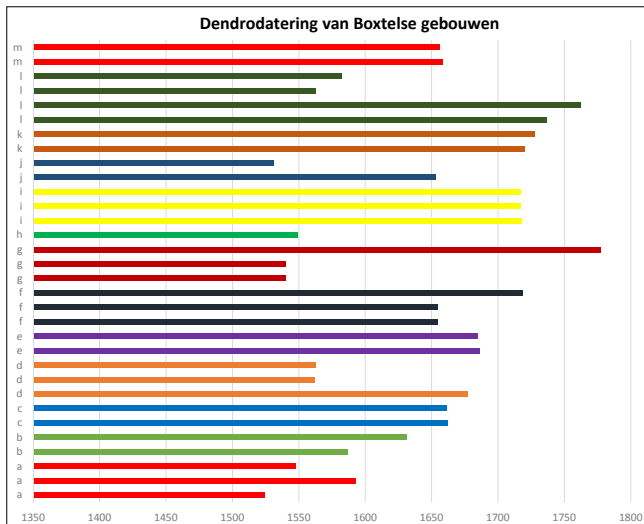
te laten zakken en vol weer op te halen. De benaming puthaak is eigenlijk heel verwarrend. Om te beginnen is er een andere verwachting bij het woord "haak", daar kan men wat aan vast maken en hier gaat het over een dunne houten stam!

Volgens het Woordenboek van de Brabantse dialecten kwam de benaming puthaak onder andere voor in Best, maar daar werd ook zwengel gevonden, wat eigenlijk de benaming voor een ander onderdeel van het putstel is waardoor de verwarring nog groter wordt. In Oirschot, Sint-Oedenrode en Nijnsel sprak men weer van een putzwengel.

De "haak"-benaming komt waarschijnlijk van de ijzeren haak, die onderaan de puthaak is bevestigd. Naam en functie zijn samengetrokken, hoewel ook deze haak heeft plaatselijk verschillende benamingen. In Oirschot sprak men van een schephaak, evenals in Nijnsel en in Sint-Oedenrode sprak men weer van een puthaak. Deze schepshaken kwamen in vele vormen voor. De haken op bijgaande afbeeldingen hebben min of meer de vorm van een varkensstaart. De krulvorm voorkomt dat de emmer van de haak valt. De gesmede exemplaren werden meestal op bestelling geleverd

Oude puthaak; (foto Ger van den Oetelaar)

door de plaatselijke smid. Ze waren niet goedkoop en werden goed bevestigd, maar dat voorkwam niet dat ze soms afbraken en met een volle emmer eraan in de put verdwenen. Dan werd er gevist met een dreghaak, een soort ankertje dat in sommige plaatsen ook wel als puthaak aangeduid werd.

Vaak werden uit praktische overwegingen oude hoefijzers als schephaak gebruikt. Hoefijzers werden ook als haak gebruikt op het putpaaltje dat naast de put stond en waar de puthaak met of zonder emmer aan vastgehaakt werd. De zwengel was namelijk aan het verste eind verzwaard en het vasthaken was om te voorkomen dat de puthaak en de emmer vrij in de lucht gingen zweven.

De putstok is eigenlijk ook een puthaak. Dat was een los bij de put aanwezige stok met een haak. De putstok werd in ieder geval gebruikt bij putten zonder putstelling en waar het water niet zo diep geput hoefde te worden..

Tenslotte het gebruik van een puthaak als reddingsmiddel in de Tilburgse Courant uit 1876:

"Te Breugel had Vrijdag een stroodekker het ongeluk van het dak eener boerenwoning te vallen, en stortte met het hoofd benedenwaarts in een put. Spoedig kwamen de bureu, die dit zagen, toegesnel, doch toen zij er bij kwamen, was de man reeds bezig tegen de in den put staande latten op te klauteren. Men stak hem een puthaak toe en weldra was hij uit zijne netelige positie verlost. Naauwelijks was hij op het drooge, of hij snelde naar huis om een droog pak aan te trekken en zat een halfuur later weer op het dak, alsof er niets gebeurd was."

Boerderijenproject Boxel

Van een aantal boerderijen in de gemeente Boxel wordt de bouw- en bewoningsgeschiedenis onderzocht. Aan het project wordt nog hard gewerkt. Sommige dingen weten we inmiddels al. Zo zijn er van een aantal boerderijen houtmonsters genomen uit de gebinten voor jaarringenonderzoek, zodat er meer gezegd kan worden over de ouderdom ervan. In bijgaande grafiek staan een aantal resultaten. De gebouwen a t/m m zijn onderzocht. Van de gebouwen zijn meerdere monsters genomen. Alle houtmonsters van hetzelfde gebouw die een datering opleverden, staan in de grafiek in gelijke kleur aangegeven.

De oudste datering hoort bij een monster van gebouw a en is van 1524. Als de dateringen van één gebouw te ver uiteen lopen is een datering van het hele gebouw erg lastig. In zo'n geval is

wellicht gebruik gemaakt van oudere gebinten van elders. Gebouw a is daar een voorbeeld van met dateringen van 1524, 1548 en 1593.

Een aantal boerderijen blijkt goed dateerbaar. Bijvoorbeeld gebouw m (1656,1658), gebouw e (1685, 1686) of gebouw i (1717, 1718, 1718). Gebouw g heeft dateringen van 1540 (2x) en 1777. In zo'n geval zal de boerderij van 1540 zijn en waarschijnlijk later (in 1777) uitgebreid of verbouwd. Daarmee is gebouw m de oudste van de onderzochte boerderijen. Ook d is een oud exemplaar met dateringen van 1562 en 1563.

Wil je er meer van weten, dan moet je nog even wachten op het boek dat over deze Buxtelse boerderijen zal worden gepresenteerd op 16 november.

Boerderijenpluim 2017 Aanmelden is nog mogelijk

Stichting De Brabantse Boerderij reikt in 2017 weer de Boerderijenpluim uit aan eigenaars die hun boerderij op een voorbeeldige manier hebben gerenoveerd, gerestaureerd of herbestemd. Iedereen kan boerderijen aanmelden voor de Boerderijenpluim. Ook derden kunnen, met medeweten van de eigenaar, een object kandidaat stellen. Het doet er niet toe wanneer de ingrepen hebben plaatsgevonden. Het mag dus ook gaan over een ingreep, die al enige jaren geleden is uitgevoerd. In de vorige Nieuwsbrief en op de website van SdBb vind je informatie over de procedure en over de criteria die de jury zal hanteren bij de beoordeling. Aanmelden kan tot eind augustus 2017. Op donderdag 16 november zal de boerderijenpluim 2017 worden uitgereikt.

Meer informatie vindt u ook op www.debrabantseboerderij.nl

ALLEEN VOOR LEDEN VAN SdBB

**NU EEN IN BRABANT
JAARABONNEMENT +**

**'BLIKKEN
OP BRABANT'**
(winkelwaarde € 25,-)

**Samen voor €47,-
VOOR MAAR €20**

Voor de erfgoedliefhebber is er nu **In Brabant**, het magazine over het Brabant van toen en nu. 4 x per jaar 80 pagina's met aansprekende artikelen, oude foto's en prikkelende columns.

Als lid van SdBb krijgt u bij een abonnement tijdelijk het bijzondere boek 'Blikken op Brabant' (t.w.v. € 25,-) **helemaal gratis! OP=OP!**

Word nog vóór 1 juni abonnee en u leest in de juni-uitgave het boeiende verhaal over de oudste Brabantse boerderij, de Armenhoeve in Best.

Deze actie loopt tot en met 1 juni 2017, zolang de voorraad strekt.

STICHTING DE BRABANTSE BOERDERIJ

VOOR BOERDERIJ,
ERF, LAND EN
ERFGOED

Het bestuur

Otte Strouken

Hooge en Lage Zwaluwe
voorzitter

Jan Aalders

Schijndel
secretaris

Pieter Jacobs

's-Hertogenbosch
penningmeester

Harrie Boot

Schajik

Jeanne van Ostaijen

Rijsbergen

Carlijn Hageraats

Secretariaat:

Monumentenhuis Brabant,
Markt 9,
4931 BR Geertruidenberg

Vriendenadministratie:

Berewoutstraat 69,
5211 DJ 's-Hertogenbosch
telefoon: 0651485271
pieter.jacobs@home.nl

Redactieadres:

Kromstraat 1,
5421 XZ Gemert
telefoon: 0612199647
jantimmerscultuurhistorie@gmail.com

Nieuwsbrief 116

April 2017

SdBB brabantse se boerderijen, bijge ebouwen, erf en cult tuurlandschap.

Leegstand leidt tot verwaarlozing. Wolfskamp 1, Milheeze

Stichting de Brabantse Boerderij zoekt Vrienden. Vanaf €22,- per jaar bent u Vriend van onze Stichting. U ontvangt daarvoor onze Nieuwsbrief met wetenswaardigheden over Brabantse boerderijen, bijgebouwen, erf en cultuurlandschap en aankondigingen van onze activiteiten. Ook krijgt u korting op onze publicaties en cursussen en u kunt deelnemen aan onze jaarlijkse Vriendendag. Maar vooral steunt u als Vriend het werk van SdBB.

U kunt zich aanmelden op onze website.

www.debrabantseboerderij.nl

U vindt ons ook op facebook:

www.facebook.com/stichtingdebrabantseboerderij